

в процесуальне та базове законодавство рецензій як процесуальних документів.

У зв'язку із цим доречною є точка зору В. Ю. Шепітька та критика таких рецензувань. Слушно ставиться запитання: яка мета такого рецензування, кому це вигідно, хто оцінюватиме висновок експерта та здійснюватиме рецензування? Важливим є питання, яке стосується процесуальної сутності рецензії на висновок експерта. Висновок експерта — це джерело доказів, а що таке рецензія? Однією з особливостей оцінки висновку експерта є необхідність спеціального мотивування підстав, за якими відкидають висновок. Якщо існують сумніви щодо результатів судової експертизи, то можна призначити та провести повторну експертизу, залучити комісію експертів, допитати експерта в суді [5, с. 27].

Для вдосконалення організації судово-експертної діяльності важливого значення набуває необхідність визначити оптимальне навантаження на експерта, адже спостерігається постійне збільшення навантаження судових експертів за незмінного підходу до штатного розкладу. Необхідно також закріпити рівність сторін (обвинувачення та захисту) у кримінальному провадженні, повернути їм право самостійно залучати обраного ними експерта (зокрема, приватного) та легалізувати в кримінальному процесі проведення альтернативних експертиз (зокрема, криміналістичних). Це наблизить законодавство України до законодавства країн — членів Євросоюзу, дасть змогу реалізувати принцип змагальності сторін у судочинстві, сприятиме підвищенню якості та наукового рівня висновків експертів у конкурентних умовах.

Отже, в умовах сьогодення перспективи судової реформи в Україні значною мірою залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. Нині цей напрям потребує вдосконалення та реформування з урахуванням міжнародних стандартів і сучасних досягнень науки й техніки у цій галузі знань.

Список використаних джерел

1. Авдєєва Г. К. Проблеми реалізації прав учасників кримінального провадження на використання спеціальних знань в умовах змагального судочинства // Криміналістика і судова експертиза. 2019. № 64. С. 223—232.
2. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків : Право, 2019. Вип. 19. С. 102—117.
3. Сімакова-Єфремян Е. Б. Щодо необхідності реформування базового законодавства України про експертне забезпечення правосуддя // Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя : мат-ли круглого столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків : ХНДІСЕ, 2020. С. 12—15.
4. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новачі, перспективи : добірка наук. пр. / упоряд.: Н. А. Чмутова. Харків : Право, 2020. 1280 с.
5. Шепітько В. Ю. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні // Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя : мат-ли круглого столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків : ХНДІСЕ, 2020. С. 25—27.

В. Ю. Шепітько,

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
e-mail: Shepitko.valery@gmail.com

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Розглянуто історичні передумови застосування різних форм спеціальних знань у кримінальному провадженні та необхідність правового регулювання судово-експертної діяльності. Визначено роль правової регламентації в оптимізації проведення судових експертиз. Підкреслено важливість міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи та встановлено основні напрями діяльності Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI).

Ключові слова: судова експертиза, судово-експертна діяльність, судовий експерт, обізнана особа, міжнародні судово-експертні мережі, Європейська мережа судово-експертних установ.

Abstract. Historical preconditions as to application of various forms of specific expertise in criminal proceedings and the need for legal regulation of forensic activities are considered. The role of legal regulations in optimizing forensic examinations is determined. The importance of international cooperation in the field of forensic science is emphasized and

main directions in the activity of the European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI) are established.

Keywords: forensic examination, forensic activity, forensic expert, third party expert, international forensic networks, European Network of Forensic Science Institutes.

Аннотация. Рассмотрены исторические предпосылки применения различных форм специальных знаний в уголовном судопроизводстве и необходимость правового регулирования судебно-экспертной деятельности. Определена роль правового регулирования в оптимизации проведения судебных экспертиз. Подчеркнута важность международного сотрудничества в сфере судебной экспертизы и установлены основные направления деятельности Европейской сети судебно-экспертных учреждений (ENFSI).

Ключевые слова: судебная экспертиза, судебно-экспертная деятельность, судебный эксперт, сведущее лицо, международные судебно-экспертные сети, Европейская сеть судебно-экспертных учреждений.

1. Історія криміналістики та судової експертології нерозривно пов'язана зі становленням та розвитком інституту залучення обізнаних осіб до кримінального (чи іншого) провадження. Обізнані особи є такими, які мають спеціальні знання в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла або будь-якій іншій галузі людської діяльності, набуті завдяки навчанню та спеціальній підготовці або професійній діяльності й необхідні для провадження експертизи. Судова експертиза є дослідженням, яке засноване на використанні спеціальних знань, його проводить згідно з процесуальним і/або іншим законом особа, яка має спеціальні знання.

2. Виникнення судової експертизи пов'язують із розвитком знань у галузі медицини, антропології, токсикології, хімії тощо. У Статуті Великого Князівства Литовського (1529) уперше на рівні законодавства було закріплено, що спричинення побоїв і поранень засвідчується вижем (арт. 2 р. 7). Виж — спеціально уповноважена на те особа, офіційний свідок заявника для запису правових дій в урядовій книзі. У Статуті Великого Князівства Литовського (1588) вижа перейменовано на возного (арт. 2 р. 11). Він був зобов'язаний засвідчити наявність ран на тілі або смерть людини. Така діяльність відбувалася шляхом огляду тіла людини або трупа на місці їх виявлення [3, с. 89—96; 7, с. 61—65]. Проведення цих дій передбачало наявність у вижа (возного) деяких спеціальних знань. У другій половині XIX століття з прийняттям Судових Статутів кримінального і цивільного судочинства (1864) у законі з'явилася процесуальна фігура «обізнані люди». Ними Статут називав представників різних професій: лікарів, фармацевтів, професорів, учителів, техніків, художників, ремісників та ін. (ст. 326 Статуту кримінального судочинства, 1864).

3. У сучасній кримінальній процесуальній діяльності спеціальні знання використовують: 1) у формі консультацій та роз'яснень спеціалістів; 2) у разі залучення спеціалістів під час окремих слідчих (розшукових) дій; 3) у межах проведення експертизи. У європейських країнах закріплено дві основні організаційні форми судової експертизи: а) орієнтування на спеціальні експертні установи; б) орієнтування на конкретних фахівців, занесених до списків судових експертів або осіб, які отримали ліцензію (дозвіл) на право проведення судової експертизи.

4. Правова регламентація залежить від організаційної структури здійснення судово-експертної діяльності: наявності окремих спеціалізованих лабораторій (інститутів), тобто орієнтована на спеціальні чи експертні установи або на конкретних спеціалістів (фахівців), які належать до списків (переліків, реєстрів) судових експертів. Зокрема, у польському кримінальному процесі на різних його стадіях передбачено залучення таких категорій експертів: 1) судового експерта зі списку судових експертів, який веде Голова Окружного суду; 2) експерта *ad hoc*; 3) експерта чи експертів з наукової або спеціалізованої установи. У Польщі відсутній єдиний реєстр судових експертів, а також єдиний стандарт підстав внесення до таких регіональних списків судових експертів і верифікації їх кваліфікації. Експертів *ad hoc* залучають рідко. До третьої

категорії належать працівники криміналістичних лабораторій комендатур поліції, Інституту судових експертиз у Кракові [1, с. 240].

5. Правова регламентація судово-експертної діяльності у східних європейських країнах базується на чинному законодавстві. У країнах Східної Європи діють окремі (спеціалізовані) закони, що регламентують судово-експертну діяльність. Зокрема, у Литві діє Закон «Про судову експертизу Литовської республіки», в Латвії — «Про судових експертів», в Естонії — «Про судову експертизу», у Білорусі — «Про судово-експертну діяльність», у Молдові — «Про судову експертизу і статус судового експерта» та ін.

6. Правова регламентація судово-експертної діяльності має бути спрямована на оптимізацію та підвищення рівня якості проведення судових експертиз. Із цією метою запроваджують різні електронні реєстри (електронні бази даних). Зокрема, в Україні розрізняють атестованих судових експертів, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів. Ведення цього реєстру покладено на Міністерство юстиції України. Окрім того, в Україні запроваджено також Реєстр методик проведення судових експертиз з метою оптимізації роботи судових експертів. У ст. 8 Закону України «Про судову експертизу» зазначено, що методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних і судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, визначеними Кабінетом Міністрів України.

7. Сучасні національні інституції судових експертиз взаємодіють з установами (організаціями, лабораторіями, центрами) судових експертиз інших країн. Міжнародне співробітництво експертних установ є необхідним для обміну досвідом, підвищення кваліфікації фахівців судово-експертних установ, урахування сучасних досягнень науки, створення стандартизованих експертних методик. Існують різні форми міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності. До основних належать: 1) обмін інформацією (науково-інформаційний обмін); 2) проведення спільних наукових та науково-практичних заходів (конференцій, симпозіумів, конгресів та ін.); 3) підготовка експертних кадрів і підвищення кваліфікації за кордоном; 4) взаємодія в межах підвищення якості проведення судових експертиз у різних країнах; 5) міжнародна стандартизація судово-експертної діяльності; 6) взаємодія в межах міжнародних експертних об'єднань (організацій); 7) залучення судових експертів різних країн світу під час розслідування та судового розгляду злочинів міжнародного характеру (наприклад, у діяльності Міжнародного кримінального суду).

8. Судово-експертна діяльність різних країн світу має відповідати національним принципам, міжнародним правовим і професійним стандартам [2, с. 131]. Актуальною в країнах Східної Європи є проблема щодо використання єдиних методів, технологій та інструментарію проведення судових експертиз, запровадження та валідації судово-експертних методик, імплементації міжнародних стандартів, сертифікації науково-методичного забезпечення, визначення єдиної системи підготовки експертних кадрів у межах міжнародного співробітництва.

9. Важливим напрямом співробітництва в галузі судової експертизи є створення і функціонування міжнародних (європейських) судово-експертних мереж. Сьогодні функціонують такі міжнародні судово-експертні мережі, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних країн світу: 1) Європейська мережа судово-експертних установ (*European Network of Forensic Science Institutes, ENFSI*); 2) Південноафриканська регіональна мережа судово-експертної науки (*Southern Africa Regional Forensic Science, SARFS*); 3) Азійська мережа судово-експертних наук (*Asian Forensic Sciences Network, AFSN*); 4) Міжнародна експертна мережа екологічних судових наук (*International Network of Environmental Forensics, INEF*); 5) Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа (*Trace Wildlife Forensic Network, TWFN*) [2, с. 131]; 6) Арабська судово-експертна мережа (*Arab Forensic Evidence Network, AFEN*) [5, с. 115].

10. Європейську мережу судово-експертних установ (*ENFSI*) було створено з метою взаємодії, обміну інформацією, досвідом та погодження багатосторонніх угод у галузі судово-експертної діяльності [4, с. 837—841]. Станом на сьогодні *ENFSI* є найбільшою міжнародною судово-експертною організацією. Датою утворення *ENFSI* прийнято вважати 20 жовтня 1995 р., коли було обрано Правління цієї установи, підписано Меморандум Правління Мережі та прийнято її емблему [8]. Цю інституцію було створено за аналогом Американського Товариства директорів криміналістичних лабораторій (*American Society of Crime Laboratory Directors*) [6, с. 22].

11. Ключовим аспектом діяльності *ENFSI* є втілення у життя Плану Ради Європи щодо створення єдиного європейського судово-експертного простору (2020). Мета *ENFSI* — досягнення високої якості судових експертиз у країнах Європи. Водночас у *ENFSI* членство існує двох видів: а) членство судово-експертних установ країн, що належать до ЄС; б) членство судово-експертних установ країн, що не належать до ЄС [8].

12. Діяльність *ENFSI* має сприяти розвитку судової експертизи та належній її організації в країнах Європи шляхом підвищення якості експертних послуг. Головні напрями діяльності *ENFSI*: запровадження міжнародної акредитації лабораторій судової експертизи; уніфікація судово-експертних методик; аналіз кодексів професійної етики судових експертів; активізація обміну зразками для порівняльного дослідження; організація зустрічей, наукових семінарів, програм обміну і професійного навчання; рекомендація відповідних партнерів у галузі судової експертизи; публікування довідкових видань у галузі судової експертизи.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О. М. Досвід Польщі стосовно участі судового експерта у кримінальному провадженні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 240—249.
2. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ // Вісник кримінального судочинства. 2015. № 4. С. 130—134.
3. Крупка О. Вижі та возні у структурі і процедурах місцевого суду Волині у 1560—1570-х роках // Етнічна історія народів Європи. Вип. № 34. С. 89—96.
4. Лопата О. А. Європейська мережа судово-експертних установ (*ENFSI*): перспективний напрям взаємодії // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативного-розшукової діяльності. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 837—841.
5. Хазиев Ш. Н. Судебная экспертиза и судебно-экспертные учреждения в странах арабского мира // Теория и практика судебной экспертизы. 2014. № 1 (33). С. 110—115.
6. Хоша В. В. Міжнародний досвід акредитації судово-експертних установ і його використання в Україні // Криміналістичний вісник. 2019. № 1 (31). С. 20—26.
7. Шкаплеров Ю. П. Правова регламентація досудового провадження у кримінальному процесі за статутами Великого князівства Литовського // Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 61—65.
8. European Network of Forensic Science Institutes. URL: <https://enfsi.eu> (дата звернення: 25.02.2021).

М. В. Шепітько,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>

ПРО ФОРМУВАННЯ РИНКУ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто проблеми формування ринку судово-експертних послуг, проаналізовано чинні нормативно-правові акти в цій сфері, а також проєкт Закону України «Про судово-експертну діяльність». Важливим аспектом проблеми стало нормативне визначення оплати праці судового експерта, а також встановлення вартості проведення судової експертизи.

Ключові слова: судова експертиза, судові науки, судово-експертна діяльність, ринок судово-експертних послуг.

Abstract. The article is devoted to the problem of formation of the forensic services market. For this purpose, the author is turned to the current regulatory legal acts in this area, as well as to the draft Law of Ukraine «On forensic

activity». An important aspect of the problem was the normative determination of the payment for forensic expert labor, as well as the establishment of the cost of conducting a forensic examination.

Keywords: forensic examination; forensic sciences; forensic activity; forensic services' market.

Аннотация. Рассмотрены проблемы формирования рынка судебно-экспертных услуг, проанализированы действующие нормативно-правовые акты в этой сфере, а также проект Закона Украины «О судебно-экспертной деятельности». Важным аспектом проблемы стало нормативное определение оплаты труда судебного эксперта, а также установление стоимости проведения судебной экспертизы.